

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДИКЦІЇ ТА АРТИКУЛЯЦІЇ В УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-451 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Олійник Дар'я Сергіївна

Керівник к.пед.н., доцентка Владимирова А.Л.

Рецензент к.пед.н., доцентка Щедролюсева К.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	Теоретичні аспекти формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.....	6
1.1.	Сутність поняття «дикція» та «артикуляція» у сучасній педагогіці.....	6
1.2.	Проблеми формування дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.....	10
1.3.	Принципи формування навичок дикції та артикуляції на уроках музичного мистецтва.....	15
РОЗДІЛ 2	Методика формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.....	21
2.1.	Організація, зміст та результати впровадження методики в констатувальний експеримент дослідження.....	21
2.2.	Рекомендації щодо використання методів формування навичок дикції та артикуляції на уроках музичного мистецтва в учнів початкової школи.....	24
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	34
Додаток А	Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	34

ВСТУП

Актуальність. Молодший шкільний вік виступає якісно новим етапом в житті дитини. Поява нових видів діяльності, нові стосунки в спілкуванні з дорослими й однолітками, розширення кола життєвих зв'язків і відносин, у які включена дитина, приводить до інтенсивного розвитку як словникової так і музичної культури, за допомогою чого вирішуються виховні завдання, що пов'язані із формуванням і розвитком емоційної сфери, уяви, фантазії особистості.

Музичне мистецтво виступає могутньою виховною силою, що спрямована на досягнення закономірностей та розвиток музичного мистецтва в його зв'язках із життям, різних форм його проявів й побутування в навколишньому світі, специфікою впливу на духовний світ молодших школярів на основі проникнення в інтонаційно - тимчасову природу музики, її жанрово-стилістичні особливості.

Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо організації роботи з музичного виховання молодших школярів зазначають, що актуальним завданням є виховання художньо-естетичних засад особистості дитини через відкриття їй світу мистецтва, зокрема музичного, в якому активізуються творчі сили й мислення навіть у самих інертних дітей. Займаючись співочою діяльністю учні стають більш чуйними, емоційними, сприйнятливими й товариськими.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали роботи таких науковців як: Б.Асаф'єв, М.Леонтович, О.Лобова, Л.Масол, В.Медушевський, Є.Назайкинський, О.Олексюк, Г.Падалка, В. Петрушин, О.Ростовський, О.Рудницька, Б.Теплов, Л. Хлебникова, С.Шип, О.Щолокова, Ю.Юцевич, Б.Яворський та ін.

На сучасному етапі однією із гострих проблем постає питання щодо неправильної вимови дітьми слів, нечіткої дикції, нерозуміння тексту, невміння висловити свою думку. І чим скоріш дитина дорослішає, тим складніше виправити дефекти дикції та артикуляції, що є серйозною

перешкодою як у спілкуванні так і музичному виконавстві. Недоліки в розвитку дикції та артикуляції відбиваються й на особистості дитини (невпевненість у собі, замкненість та ін.).

Також проблеми дикції та артикуляції є серйозною перешкодою у вокальному виконавстві. Це пояснюється тим, що відсутність дикції в побутовій мові переносить проблему у вокальну дикцію.

На жаль, на уроках музичного мистецтва приділяється недостатньо уваги для відпрацьовування співочих навичок. У цьому випадку важливим постає питання індивідуально-орієнтованого підходу до учнів, що підвищить результативність уроків. Таким чином, виникає необхідність включення в роботу комплексу вправ для відпрацьовування в учнів дикції та артикуляції у вокально-хоровій роботі.

Актуальність проблеми визначили вибір теми нашого дослідження: **«Формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва»**.

Мета бакалаврської роботи: вивчити та апробувати на практиці системний комплекс вправ в процесі формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

У відповідності з метою дослідження були висунуті наступні **завдання:**

- 1) проаналізувати загальнодидактичну, психолого-педагогічну та мистецтвознавчу літературу з проблеми дослідження і розкрити сутність поняття «дикція» і «артикуляція» у сучасній педагогіці;
- 2) вивчити психологічні передумови музичного розвитку учнів початкової школи;
- 3) розглянути методіку констатувального експерименту;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

Об'єкт бакалаврської роботи – процес формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

Предмет бакалаврської роботи: комплекс вправ і методів формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

У ході дослідження використовувалися три групи методів:

Теоретичні методи дослідження: вивчення й аналіз загальнодидактичної, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з метою визначення вихідних положень, понятійного апарату; аналіз і узагальнення педагогічної практики шляхом вивчення концептуальних авторських підходів до зазначеної проблеми, методичних та практичних розробок провідних науковців, а також програм із музичного виховання.

Емпіричні методи дослідження: бесіди, спостереження, методи дикції та артикуляції (розвиток мовлення, вокальні вправи та ігри-імпровізації, інсценізація пісень, вивчення й узагальнення результатів масового та індивідуального педагогічного досвіду, констатувальний експеримент).

Статистичні методи – кількісний та якісний аналіз даних експериментального дослідження.

Експериментальна база дослідження. Експеримент за темою дослідження проходив на базі виробничої педагогічної практики Чорнобаївського ліцею Чорнобаївської сільської ради Херсонського району Херсонської області.

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні аспекти формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва

1.1. Сутність поняття «дикція» та «артикуляція» у сучасній педагогіці

На сучасному етапі становлення сучасної української школи велика увага приділяється відродженню духовності нашого народу. Науковці, вчителі-практики, поети та композитори на розв'язання цієї проблеми спрямовують свої творчі зусилля. Успішно працюють педагогічні колективи та педагоги-новатори, які розробляють оригінальні методики й впроваджують їх у педагогічну практику.

Залучення дітей до музичного мистецтва через спів починається із самого народження. Спів є одним із доступних видів музичного мистецтва. І вдосконалення в цій сфері мистецтва завжди є актуальним. У процесі навчання співу в дітей формуються його музичні дані відповідно до голосу. Проблема естетичного виховання засобами музичного мистецтва вимагає поглибленого вивчення питань, що пов'язані з музичним вихованням і розвитком задатків учнів.

У формуванні навичок виразного співу особлива роль належить дикції та артикуляції.

Дикція - (лат. *diction* – мовлення) – вимова, манера вимовляти слова [2, с. 43].

За Юцевичем Ю., дикція (лат. *dictio* – вимова) – уміння чітко й виразно вимовляти текст під час співу та мовлення. Дикція формується під час спеціальних занять з вокалу та сценічного мовлення. Недоліки дикції піддаються виправленню в процесі логопедичних занять. [24, с. 67].

Виноградов К., зазначає, що дикція – це широке поняття, що містить у собі три основні показники: правильність артикуляції, її виразність і манеру произношення [6].

Дикція – манера вимовляти слова; вимова [25, с. 542].

З початку роботи над вокальним твором у дітей слід виховувати смак до виразного, чистого, насиченого та гнучкого, теплого та динамічного різноманітного та гарного звучання. Однак при цьому не можна забувати про те, що краса звуку – це не самоціль. Зайва його «красивість» іноді приносить шкоду художньому образу вокального твору й навіть неприємне звучання.

Робота над звуком – це не тільки технічна сторона справи, в ній беруть активну участь емоційні та інтелектуальні здібності виконавця. Робота проводиться у двох напрямках: пошук максимальної різноманітності звукового забарвлення і досягнення співучості й наспівності.

Вокальна дикція на основі правильної артикуляції спочатку окремих голосних, складів, а потім і цілих фраз, концентрує його, дозволяє досягати найбільшої сили.

Соколов В. наголошує, що дикція у співі пов'язана з вокальною орфоепією і співоча орфоепія відрізняється від мовної тим, що у вокальній дикції всі слова будуються ритмічно й організовано за своєю звуковою висотою. Для цього необхідно фіксувати й утримувати на подиху голосні звуки, на яких і відбувається фонація. В цьому величезна роль приділяється роботі язика. У розмовній мові він постійно спрямований до верхнього нуба, а в співі необхідно, щоб він упирався в коріння нижніх передніх різців і діяв із нижньою щелепою, як єдине ціле. Тому необхідно використовувати ряд вправ, спрямованих на розвиток артикуляційного апарату [17].

Артикуляція – це робота мовних органів, спрямована на вимовлення того чи іншого звуку; також положення мовних органів при вимові такого звуку. [25, с. 41].

До артикуляційної роботи відносяться активні органи: голосові складки, язик, губи, м'яке нъобо, глотка, нижня щелепа, а також пасивні органи: зуби, тверде нъобо, верхня щелепа.

Правильність артикуляції – це рух органів артикуляції, що відповідають потрібному місцю й звукоутворенню. Цей показник того, наскільки добре людина засвоїла необхідні артикуляційні рухи в дитинстві. У цьому сенсі говорять про дефекти дикції або ширше – про дефекти мовлення, виправлення чого є логопедія. Недоліки дикції: гаркавість, гугнявість, шепелявість тощо.

«Артикуляція (*articulatio* – розчленування, від *articulo* – членувати) – 1. Спосіб виконання звуків під час співу або гри на музичному інструменті. Існує три види артикуляції: зв'язна (*legato*), роздільна (*non legato*) і коротка (*staccato*) з великою кількістю градацій у кожному виді. В нотопису артикуляція передається за допомогою слів (*legato*, *non legato*, *legatissimo*, *pizzicato*, *tenuto*, *portato*, *staccatissimo*, *legato secco*, *glissando*, *portamento*) або відповідними графічними позначками: лігами, крапками рисками, акцентами і т. д. 2. Чітке, виразне вимовляння голосних у співі, що залежить від способу організації роботи голосового апарата. Вимовляння приголосних у співі називається дикцією» [24, с. 16].

Виразність артикуляції можна порівняти з точністю вимови звуків у слові. Для досягнення виразної артикуляції м'яза, артикуляційні органи необхідно постійно тренувати.

Артикуляція в співі є одним із важливих компонентів, за допомогою якого вокаліст домагається правильних дикційних і виразних якостей у співі. Це не тільки правильна вимова голосних і окремих складів, але і їх вокальність.

Навички артикуляції включають:

- виразну, фонетично певну й грамотну вимову;
- за рахунок співу на схованому позіху помірно округлення голосних;
- знаходження високої вокальної позиції;
- вміння максимально розтягувати голосні й дуже коротко вимовляти приголосні звуки у будь-якому ритмі й темпі.

Артикуляційний апарат входить у будову голосового апарата, у якому розрізняють три відділи: органи подиху (механізм подиху), що подають повітря до голосової щілини; гортань (джерело звуку), де містяться голосові складки (голосові зв'язування); і сам артикуляційний апарат із системою резонаторних порожнин, що служать для утвору голосних і згодних звуків.

Спосіб артикуляції голосних у більшій мері, ніж самі голосні, сприяє знаходженню тієї або іншої позиції гортані. В процесі артикуляції на посмішці гортань піднімається, а при округленні губ і при широкому відкритті рота – опускається. На посмішці голос звучить легше, світліше, ближче до фальцетного, а при округленні губ – навпаки.

Що стосується функцій артикуляції, то вони різноманітні й тісно пов'язані з ритмічними, динамічними, тембровими та іншими музично-виразними засобами, а так само із загальним характером музичного твору. Єдність положення гортані виробляється в процесі постановки голосу й пошуку певного тембрового звучання, коли педагог вимагає співати різні голосні в позиції якогось одного голосного при єдиному способі артикуляції.

Артикуляція має і яскраво виражені формотворні функції. Застосування legato й staccato підкреслює контраст, протиставлення мотивів, фраз, періодів. Різними артикуляційними засобами забарвлюється різний тематичний матеріал, виділяються певні сторони ритмічної та інтонаційної структури мелодії.

Отже, для правильного становлення голосу й розвитку здорового

голосового апарату дитини, необхідно враховувати вікові особливості учнів. Успіх роботи вчителя залежить від того, наскільки глибоко він усвідомлює виховне значення хорового співу, знає особливості дитячого голосу, вміє організувати роботу із засвоєння пісенного матеріалу, а також володіє методами і прийомами формування дикції та артикуляції у дітей молодшого шкільного віку.

1.2. Проблеми формування дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва

Молодший шкільний вік – це період становлення виразного мовлення, що є спеціальним завданням для уроків музичного мистецтва. Недоліки у формуванні дикції та артикуляції несприятливо відбиваються на стан дитини: вона стає замкненою, непосидючою. У неї знижується допитливість, що значно впливає не тільки на її поведінку та успішність, а також на психосоматичне здоров'я дитини.

Діти 6 – 7 років рідко мають ідеальні голосові дані. Особливості оволодіння учнями вимовою звуків рідної мови свідчить про те, що шкільний вік – це час енергійного розвитку мовлення, і зокрема її звукової сторони.

Науковці стверджують, що у молодшому шкільному віці голосовий апарат дитини вже сформований, але є і недоліки у формуванні дикції та артикуляції. Наприклад, учні нечітко вимовляють слова, недостатньо відкривають рота, слабко артикулюють звуки. Ці особливості не є патологічними. Цей процес пояснюється повільним розвитком моторики голосового апарату, що формується поступово, тому що важливими елементами виступають як координація дрібних м'язів, так і точність та швидкість цих рухів.

Дефекти мовлення найчастіше виникають під впливом різних несприятливих факторів: у результаті частих захворювань, загальному

ослабленні організму, негативних спадкоємних факторів, поганих соціально-побутових умов, дефіциту спілкування, психічних травм тощо.

Причини відхилень від норми бувають органічними й функціональними. До органічних відносяться серйозні анатомо-фізіологічні порушення механізму мовлення (недосконалість будови язика, відкритий передній або бічний прикус, занадто висунута вперед верхня або нижня щелепа, недосконалість будови піднебінної фіранки та ін.).

Функціональні причини характеризуються нормальною фізіологічною будовою голосових механізмів і можуть проявлятися у порушеннях співвідношення процесів збудження і гальмування у центральній нервовій системі. Важкі форми функціональних мовних порушень так само важко виправити, як і органічні: вимовляння, голос, темпоритм (прискорений або уповільнений темп — заїкуватість). Ці розлади можуть спостерігатися ізольовано, а також у різних комбінаціях.

Однієї з розповсюджених причин функціональних розладів є неправильне виховання мовлення дитини в родині, зниженням слуху.

Як пише Шевченко О., «Справжні голосові зв'язки мають дуже складну будову. Основу їх складає вокальний м'яз (*m.vocalis*), вони вкриті слизовою оболонкою, мають велику кількість нервових судин. Якщо справжні голосові зв'язки в результаті будь-якого хворобливого процесу виходить із ладу, то функцію голосоутворення виконують несправжні голосові зв'язки, розміщені по боках над справжнім і відокремлені від них з обох боків заглибленнями — так званими морганієвими шлуночками. Утворений несправжніми зв'язками голос неприродний, нечистий, напружений і грубий. Існує думка, що від ступеня розвитку морганієвих шлуночків залежить сила й діапазон звуку. Саме так зароджується звук співочого голосу, що

характеризується висотою, силою і тембром, які є основними властивостями співацького голосу» [23].

Порушення звукоутворення у дітей можуть проявлятися або у відсутності тих або інших звуків, або в їхніх замінах та викривленнях.

До дефектів дитячого голосоутворення науковці відносять неправильну вимову, що може спостерігатися у відношенні будь-якого приголосного звуку, але рідше порушуються ті звуки, які прості по способу артикуляції й не вимагають додаткових рухів язика (*і, н, п, т*). Найчастіше порушується вимова важких за артикуляцією звуків (*р, л, з, с, ц, ж, ш*).

Відсутність звуку в мові може виражатися в його випаданні на початку слова (*риба – «иба»*), у середині (*Іванівна – «Ваніна»*) та наприкінці.

Дислалія – це порушення вимовної (звукової) сторони мовлення за збереженої іннервації мовленнєвого апарату, що найчастіше виявляється в дитячому віці [10].

Відповідно до характеру дефекту вимови, що ставиться до певної групи звуків Большакова С. виділяє наступні види дислалії:

- сигматизм (від назви грецької букви *сигма*, що позначає звук *с*) – недоліки вимови свистячих (*з, з', с, с'*) і шиплячих (*ж, ш, ч, ц*) звуків;
- ротацизм (від назви грецької букви *ро*, що позначає звук *р*) – недоліки вимови звуків *р і р'*;
- ламбдацизм (від назви грецької букви *ламбда*, що позначає звук *л*) – недоліки вимови звуків *л і л'*;
- каппацизм – недоліки вимови звуків *к й к'*;
- гаммацизм - недоліки вимови звуків *г і г'*;
- хитизм - недоліки вимови звуків *х і ж'*;
- йотацизм - недоліки вимови звуку *й*.

У дітей, що страждають приглухуватістю, зустрічається недолік вимови дзвінких приголосних. Ці дефекти виражаються в заміні дзвінких приголосних звуків парними глухими звуками: б-п, в-ф, з-с, ж-ш, г-к та ін.

Існують дефекти зм'якшення – це недоліки вимови м'яких приголосних звуків, що полягають в заміні їх парними твердими, наприклад д'-д, п'-п, к'-к, р'-р та ін. Виключення становлять тільки звуки ш, ж, і, що не мають м'яких пар, і звуки ч, щ, й, що вимовляються завжди м'яко й не мають твердих пар [2].

На думку Тодорової Л., «До дефектів дитячого співу, що трапляються найчастіше у практиці, можна віднести такі: коливання голосу і тремоляцію, гугнявість голосу, фальшива інтонація, форсування звука, тихий і млявий спів, горловий призвук, відкритий (білий) звук» [19].

Формуючи в учнів початкової школи правильну дикцію, необхідно звертати увагу на активність і рухливість артикуляційного апарату, наспівне округлене звучання голосних, чіткої вимови приголосних.

Учителю музичного мистецтва обов'язково потрібно проводити з учнями словникову роботу, щоб розкрити значення слів і навчити правильно та ритмічно вимовляти їх під час співу.

Виділення ненаголошених закінчень слів є типовою помилкою, тому слід дотримуватися музичного фразування, яке відповідає змісту пісні. «Помилки дикції у співі найчастіше роблять діти молодшого віку, бо не завжди розуміють текст пісні. Велике значення має чітка вимова приголосних, особливо перед наступними голосними, адже це сприяє правильному формуванню голосних звуків. Коли приголосні вимовляються неясно, спів стає невиразним, що також негативно впливає на чистоту інтонування» [14, с. 75].

У багатьох учнів початкової школи спостерігається неправильний наголос, проковтування закінчень слів, змішування твердих і м'яких приголосних. Основа правильної дикції у вокальній роботі – це протяжність голосних, завдяки активній роботі мускулатури артикуляційного апарату й чітке формування приголосних.

Отже, головне у вокальній дикції полягає не у вимові голосних в їхньому орфоепічному виді, а в збереженні правильного голосового тону, звучання якого підпорядковується вимові голосних. Для цього необхідна округлена вимова голосних у співі, що вимагає збереження чистоти звучання ненаголошеної голосної. Використання голосних «і», «е», «й» та складів «зі», «ді», «лі» допомагають виправляти недоліки співаючих, а голосні «і», «о», «у» та склади «гу», «ду», «ку» вокальні недоліки дітей, що співають відкритим звуком. Найбільш сприятливі в дикційному відношенні пісні, що містять велику кількість голосних і приголосних звуків й вимовляються за участю голосових зв'язок.

Система спеціальних вокальних вправ передбачає наступні навчальні завдання: спочатку на нескладному музичному матеріалі відпрацьовуються навички співоного подиху, звукоутворення й дикції в одноголосому співі. Робота ця ведеться в єдності з формуванням навичок співу в ансамблі та в унісонному хорі.

Таким чином, ми виявили особливості формування дикції й артикуляції, а також найбільш типові дефекти голосу в молодшому шкільному віці з погляду фізіології, логопедії й педагогіки. Нечітке мовлення є особливістю молодших школярів і без систематичної й цілеспрямованої роботи може з часом закріпитися. Аналіз недоліків дитячого співу, а також встановлення причин їх виникнення налаштовує вчителя музичного мистецтва на застосування доцільних методів і

вправ, що допоможуть подолати недоліки в учнів у вокальній діяльності на уроках музичного мистецтва.

1.3. Принципи формування навичок дикції та артикуляції на уроках музичного мистецтва

У молодшому шкільному віці, в порівнянні з попереднім – дошкільним, відбувається значне зміцнення скелетно-м'язової системи, більш стійкою стає серцево-судинна діяльність, нервові процеси стають більш стабільними. Усе це важливо, тому що початок шкільного життя вимагає від дитини не тільки значної розумової напруги, але й великої фізичної витривалості.

У дослідженнях науковців спостерігається взаємозв'язок музично-творчої діяльності дітей з їхнім чуттєво-емоційним, сенсомоторним і розумовим розвитком. На це вказують роботи Л.Аристової, Н.Ветлугіної, Д.Кабалевського, Л.Масол, К.Орфа, Е.Печерської, В.Черкасова та ін.

Психологічні передумови музичного розвитку учнів початкової школи є важливими та специфічними якостями особистості, що характеризують її прагнення змінювати себе (Л.Виготський, А.Леонт'єв, М.Скаткін та ін.). Музичні здібності молодшого школяра визначаються як прояв потреби його життєвих сил, вищий рівень освітнього процесу й необхідна умова всебічного розвитку особистості.

Виділяють три складові музичних здібностей: сенсорні (музичний слух, почуття ритму), пізнавальні (уява, сприймання), музикальність (емоційна чуйність на музику).

Урахування вчителем початкової школи психологофізіологічних особливостей розвитку молодших школярів стане ефективним за умов впровадження на уроках музичного мистецтва сучасних методів і прийомів.

Розвиток психіки дітей головним чином відбувається на основі провідної для них освітньої діяльності. Включаючись у цікаву музично-хорову роботу в учнів поступово проявляють нові якості психіки, що відсутні у дітей дошкільного віку.

Кожний період психічного розвитку дитини характеризується основними видами діяльності. Для дошкільного дитинства провідною виступає ігрова діяльність. У музичній грі в дітей з'являється прагнення до оцінювання, розвивається уява й елементарні музичні вміння.

Для першого етапу шкільного життя характерним є те, що дитина підкоряється новим вимогам як учителя, батьків, так і оточуючим, що регулюють її поведінку в класі, вдома, на вулиці. Вона починає цікавитися змістом навчальних предметів, але далеко не всі діти семирічного віку мають її. Багато дітей відчувають ті або інші труднощі й не відразу включаються в шкільне життя.

Здібності до музично-творчої діяльності проявляються на основі реалізації чотирьох структурних компонентів:

- мотиваційного (наявність позитивної стійкої позиції до музично-творчої діяльності);
- когнітивного (здібності до музично-творчої діяльності);
- поведінкового (вміння та активність прояву інтересу до музично-творчої діяльності);
- емоційного (відношення молодших школярів до процесу музично-творчої діяльності).

В процесі набування музичного досвіду формуються навички дикції та артикуляції, розвиваються увага, мислення, пам'ять. Підтвердженням цього є думка результатів наукового пошуку В.Черкасова, що «Основними новоутвореннями молодшого шкільного віку, завдяки яким психіка дитини досягає необхідного для музично-творчої діяльності рівня розвитку, вважають:

- формування довільності психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, відчуттів, сприймання, уяви, почуттів), що виявляється в умінні свідомо ставити цілі та знаходити засоби їх досягнення...» [22, с.144].

Голосовий апарат і характеристики голосу дітей молодшого шкільного віку теж мають свої особливості, які вчителю необхідно знати й враховувати у своїй роботі.

За спостереженнями психологів, науковців і провідних педагогів-музикантів дитячі голоси відповідають звучанню голосам жіночого хору. Відмінність полягає в діапазоні, а також у характері звучання. Дитячі голоси більш яскраві й ніжні, ніж жіночі. У дітей специфічний голосовий апарат, якому властиве високе головне звучання, характерна легкість і дзвінкість тембру, особливо в хлопчиків, але у них ще немає тембральної насиченості. Діти молодшого шкільного віку мають невелику силу звуку, причому немає великої різниці голосоведіння між хлопчиками й дівчинками. На початковому етапі хорового виховання закладаються професійні навички співу: інтонування, вокальна техніка, сприймання музичних творів [26].

Складність роботи з учнями початкової школи полягає в тому, що в даному віці недостатньо проявляється взаємозв'язок загальних здібностей і рівня готовності до музично-творчої діяльності на основі прояву дітьми природних задатків. Як стверджує А.Владимирова, «Естетичне виховання завжди було однією з важливих складових гармонійної особистості, її взаємодії з навколишнім середовищем ... почуття прекрасного несе радість і оптимізм, духовно збагачує особистість, спонукає до навчання, натхненої праці й творчості» [8, с. 336].

Завдання учителя – підтримати дитину й виразити свою готовність допомогти їй. Для цього необхідно сформулювати проблему

самому вчителю, тобто проговорити вголос те, про що він стурбований, яке місце в його житті займає та чи інша ситуація, як він до неї ставиться й чому саме зараз, а не раніше треба було поміркувати над цією проблемою. Важливість цього завдання ґрунтується на даних психолого-педагогічних досліджень, які встановили, що вербальне оформлення постановки проблеми дитиною забезпечує більш успішну її розв'язку в порівнянні з тим випадками, коли вчитель сам формулює й доносить проблему дитини. І тут важливо виключати педагогічний тиск і не давати свої установки.

Основними принципами педагогічної оцінки в роботі над формуванням навичок дикції та артикуляції є:

- неприпустимість порівняння одного учня із іншим;
- перекладання негативних проявів у позитивні;
- збереження гідності дитини з одночасною корекцією його поведінки.

Аналізуючи основні принципи формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва в науковій літературі, можна сказати, що вокальна педагогіка є складовою частиною загальної педагогіки. Тому навчання співу спирається як на принципи загальної педагогіки, а саме науковості, систематичності, послідовності, наочності, доступності, так і на принципи педагогіки мистецтва а саме цілісності, образності, інтонаційності та ін.

Принцип спрямованості спрямований не тільки на розвиток співочого голосу дітей, але також і на розв'язання мистецьких завдань, виховання й загального розвитку учнів початкової школи.

Принцип зацікавленості виступає головною умовою освіти, тому що техніка засвоювання матеріалу є невимушеною і доступною тоді, коли

діти самі захочуть її засвоїти, а це й основа поведінки дітей на уроці, що забезпечує увагу, зібраність сприймання матеріалу.

Принцип свідомості містить у собі усвідомлене відношення до музичного мистецтва, до виконавської діяльності, до освоєння знань, умінь і навичок.

Принцип перспективності. Завдання учителя є в опорі на «зону найближчого розвитку» школярів (Л. Виготський).

До добору пісенного матеріалу слід підходити з погляду основних принципів розвивального навчання.

Принцип поступовості, послідовності й безперервності проявляється в поступовому ускладненні вокальних вправ і вокально-хорового репертуару, що спрямований на систематичний і послідовний розвиток вокальних даних дітей молодшого шкільного віку, тому що ці якості легко губляться при перерві в заняттях.

Принцип індивідуального підходу до учнів припускає різноманітність методів і завдань щодо навчання, розвитку й виховання до кожної особистості.

Методами індивідуального контролю виступають спостереження в процесі колективної роботи, індивідуальне прослуховування, аналіз та ін.

Дотримання гігієнічних норм на уроках музичного мистецтва, що не допускають перевтоми. Необхідно дотримувати правила: краще співати потроху, але рівномірно й систематично. Перші уроки в першому класі – 10 хвилин.

Принцип єдності художнього й технічного. Він означає, що технічні завдання повинні бути повністю підлеглі художнім. Його реалізація веде до поступового придбання учнями навичок глибокого

проникнення в художній образ музичних творів та їхнього осмислення, виразного й грамотного виконання за допомогою учителя.

Отже, освітньою психолого-педагогічною підтримкою процесу формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва виступають:

- створення умов для розвитку творчого потенціалу учнів початкової школи;
- передача художнього втілення поспівок, пісень, рухової пластики;
- розуміння дітьми високих зразків класичної та народної музики;
- вироблення стереотипу музично-образного мислення музичними звуками;
- спонукання до пошуку таких психологічних складових, що можуть визначати мікроклімат у колективній музичній діяльності;
- виховання почуття колективізму, співтворчості, вміння слухати й чути іншого для досягнення гарного ансамблевого ладу;
- визначення музичних інтересів і шляхів подолання перешкод у школярів, що заважають дитині самостійно досягати бажаних результатів у вокально-хоровій роботі.

РОЗДІЛ 2

Методика формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва

2.1. Організація, зміст та результати впровадження методики в констатувальний експеримент дослідження

Під час роботи над первинними співочими навичками, в дітей молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва виділяється ряд недоліків, на які слід звернути особливу увагу. У багатьох із учнів, навіть із гарним природним музичним, ритмічним, мелодичним слухом, відсутня координація між слухом і голосом, що приводить до нечистого інтонування.

Деякі учні не вміють брати правильний співочий подих, не використовують тверду, активну подачу звуку, що може викликати форсований спів, не можуть виконати ритмічні рухи під запропоновану музику. Це свідчить про те, початкова школа у процесі музичного виховання є серйозним періодом становлення голосового апарату дитини, а також кропітка робота вчителя музичного мистецтва. Уроки музичного мистецтва необхідно будувати так, щоб забезпечувався одночасний розвиток навичок не тільки вокально-хорових а також мовленнєвих, ритмічних, фізичних.

Проаналізувавши методичний досвід вітчизняних науковців, педагогів-вокалістів, вчителів-практиків у першому розділі, ми приступили до розробки комплексу вправ щодо для розвитку вокальної та мовної дикції й артикуляції, що на наш погляд, допоможуть формуванню навичок в учнів початкової школи дикції та артикуляції:

Наприклад, артикуляційна гімнастика, що повинна проводитися на кожному занятті безпосередньо перед вокальними вправами для активізації м'язів артикуляційного апарату:

- скоромовки;
- вокальні вправи;
- інсценізація дитячих пісень на якому спрацьовуються навички дикції й артикуляції.

Експериментальна робота проводилася на базі Чорнобаївського ліцею Чорнобаївської сільської ради Херсонського району Херсонської області.

Експеримент складався із наступних завдань:

- 1) діагностики вихідного рівня розвитку вокальної дикції та артикуляції в учнів початкової школи;
- 2) розробки та апробації вокальних вправ, що сприяють формуванню навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

Метою артикуляційної гімнастики є вироблення правильних, повноцінних рухів артикуляційного апарату, необхідних для правильної вимови звуків.

Корисними виступають наступні вправи:

- 1) *«Велика лопатка»*. Язик широко висунутий, розслабити, покласти язика на нижню губу. Стежити, щоб язик не тремтів. Рахувати до десяти.
- 2) *«Голочка»*. Висунути язика вперед, напружити його й зробити вузьким. Рахувати до п'ятнадцяти.
- 3) *«Годинник»*. Висунути язика та тягнутися повільно до лівого та правого вуха. Під рахунок раз-два. Рахувати чітко на пальцях: *«Раз -два...»*

4) «*Конячка*». Клацання язиком у різних позиціях.

5) «*Змія*». Рот широко розкритий, язик витягнути вперед, напружити, зробити вузьким. Язика максимально висувати вперед і забирати вглиб рота. Рахувати до десяти.

З метою визначення рівня сформованості вокальної й мовної дикції та артикуляції, були розроблені наступні критерії оцінювання, що найчастіше зустрічаються:

- млява артикуляція, пропуск звуків на початку, всередині та наприкінці слів;
- заміна звуків;
- пропуск звуків й викривлення язикових звуків;
- проспівування свистячих і шиплячих звуків.

Для цього нами було підбрано музичний матеріал, що має нескладну мелодію, зручну для співу дітей молодшого шкільного віку («Не сварітеся», слова і музика В.Верховинця, «Куй-куй, ковалі», слова народні, музика В.Верховинця та багато інших), але ми звернули увагу на текст, що містить певні труднощі для артикуляції. Це правильна вимова голосних та приголосних звуків, їх чергування в одній фразі, необхідність чіткого вимовляння слів на звуки «к», «ц», «с», «тр», «т», «і», «й».

Таким чином, вона підходить для діагностування рівня розвитку дикції та артикуляції – мелодія легко запам'ятовується, що не відволікає увагу учнів від тексту пісні.

Після вивчення пісеньки-поспівки для більш глибокої діагностики ми запропонували дітям проговорити наведені нижче скоромовки в зручному для них темпі, поставивши перед цим завдання максимально правильно вимовити текст. Учням були запропоновані скоромовки. Наприклад, «Пішла мати купувати та купила купу вати», «Труби, Грицю, в рукавицю: тру-тру-тру» та інші. Скоромовки якнайскоріше

допомагають виявити у молодших школярів порушення дикції та артикуляції.

За результатами діагностики ми виявили рівень розвитку кожного з виділених нами компонентів навичок вокальної артикуляції.

Таблиця 2.1.

Результати констатувального етапу дослідного навчання

Рівні	4 – А (ЕК)	4 – Б (КК)
Високий	4%	9%
Середній	42%	42%
Достатній	15%	19%
Низький	39%	30%

Ми виявили недолік, що найбільше часто зустрічається. Це млява артикуляція. Набагато рідше зустрічається заміна звуків, пропуск звуків і викривлення язових звуків. Найменш проблем зі свистячими та шиплячими звуками.

Отже, поряд із загальнодидактичними методами та методами, що найбільш компанують музичному навчанню, розвитку та вихованню у вокальній педагогіці склалися спеціальні методи сприймання, що доповнюють ці методи. Науковцями складено ряд методичних рекомендацій щодо формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

2.2. Рекомендації щодо використання методів формування навичок дикції та артикуляції на уроках музичного мистецтва в учнів початкової школи

Постава є головною умовою на шляху до гарного мовлення, дихання. Співати на уроках музичного мистецтва треба сидячи або

стоячи. Артикуляція, інтонація, правильна вимова приголосних і голосних, скоромовки, співи в діалозі, акторські методи – це найкращі методи для правильного розвитку виразної дикції, що потребує щоденних тренувань м'язів мовного апарату.

Для розвитку й зміцнення м'язів щелепи, рота, губів і язика слід займатися спеціальною артикуляційною гімнастикою. Ми пропонуємо наступні перевірені вправи із дикції та артикуляції. Для досягнення кращого й швидкого ефекту, найкраще виконувати наступні методи:

Метод порівняння є основним із перших уроків музичного мистецтва, в процесі яких у молодших школярів активізуються музичний і тембровий слух, розумові здібності, художній смак. Учні вчаться слухати й чути себе, що формує навички самоконтролю в процесі співу, ритмічних рухів, гри на музичних інструментах.

В основі *концентричного методу* є:

- спів без придиху;
- при співі на голосний звук повинна звучати чиста фонема;
- голос повинен бути ненапруженим;
- сила голосу потрібно порівнювати із індивідуальними та віковими можливостями учнів.

Фонопедичний метод використовується у вокально-хоровій роботі на уроках музичного мистецтва як засіб налаштування голосу та настрою учнів. Активність артикуляційних органів, фонетична чистота вимови, положення губ, відкритість рота дозволяє наблизити вокальну позицію за допомогою сонорних звуків: з, л, м, р, н.

У вокальних вправах необхідно враховувати ступінь труднощів вимови як дзвінких так і глухих звуків: б-п, в-ф, д-т, з-с, н, л, м, р, ж-ш, г, ц та ін.

Метод емоційного впливу на учнів, що сприяє аналізу музичних творів через різні ситуативні запитання за темами уроків.

Метод наслідування тісно пов'язаний із розвитком гармонічного та внутрішнього музичного слуху. Це гра на музичних інструментах, що є одним із найбільш оптимальних та ефективних методів розучування, повторення, та виконавського музичного вдосконалення. При застосуванні цього методу бажано використовувати зорову, рухову та слухову діяльність або наочність.

Метод сприймання вокально-хорових уявлень:

- показ учителя, аналізування почутого музичного твору;
- правильний вибір різних музичних пропозицій учителя (слухання музики, співи, музично-ритмічні рухи та ін.);
- уведення понять про засоби музичної виразності;
- слуховий аналіз та оцінка прослуханих нових музичних творів і власного виконання;
- звуконаслідування;
- знайомство з приладом «камертон»;
- ланцюжковий спів;
- пластичне інтонування;
- графічний запис, партитура;
- спів «а capella»;
- ритмічні диктанти;
- усні музичні диктанти (наспівування-повторення);

- розучування окремих важких музичних інтонаційних оборотів або вправ до пісень та ін.

Метод звукоутворення, артикуляції, подиху, виразності виконання:

- перехід зі звуку на звук і зняття форсування;
- вокалізація пісень на який-небудь склад (найчастіше ма, ме. мі, ля, зе, зу та ін.);
- активне піано як основа виховання дитячого голосу;
- вправи для довільного керування дихальними рухами;
- опора на подих, вимова чіткого тексту пісні активним шепотом на міцному видиху;
- активна дикція та артикуляція при співі;
- приговорювання текстів пісень, як щабель між артикуляційними апаратом в мові й музичними вокальними вправами;
- знаходження головного за змістом слова у фразі, придумування назви до кожного нового куплету пісні, що відбиває основою зміст змісту;
- звертання до змісту пісенного матеріалу за способами звуковедення та емоційній виразності;
- порівняння пісень за характером, що визначає їхню послідовність як на уроках так і інших виступах.

Психолого-педагогічний вплив учителя

музичного мистецтва на молодших школярів:

- показ вчителем музичних вправ;
- музичні питання, що стимулюють учнів до діяльності;

- групова, фронтальна, сольна робота з учнями;
- мовленнєві навички (термінологія) вчителя;
- запропоновані завдання на теми пісень;
- заохочення учнів до слухання музики;
- спрямованість вокально-хорової діяльності як мотивації до творчої діяльності, виступу в шкільних концертах та ін.

Отже, представлені нами рекомендації щодо використання методів формування навичок дикції та артикуляції на уроках музичного мистецтва в учнів початкової школи налаштовують дітей до проявлення себе у різних видах мистецтва.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі освітньої діяльності учнів початкової школи одним із пріоритетних видів дитячої музичної творчості виступає вокально-хорова робота, естетична природа якої створює сприятливі передумови для комплексного виховання особистості.

1) Проаналізувавши загальнодидактичну, психолого-педагогічну та мистецтвознавчу літературу з проблеми дослідження розкриті значення термінів «дикція» і «артикуляція» у сучасній педагогіці.

2) Ми з'ясували, що для правильного становлення голосу й розвитку здорового голосового апарату дитини необхідно враховувати вікові особливості молодших школярів. Учителю слід усвідомлювати виховне значення хорового співу, знати особливості дитячого голосу, вміти організовувати роботу із засвоєння пісенного матеріалу, а також знати й уміло вводити в практику методи й прийоми формування дикції та артикуляції у дітей молодшого шкільного віку.

3) Нами вивчено та виявлено психологічні передумови музичного розвитку учнів початкової школи, а також особливості формування дикції та артикуляції й найбільш типові дефекти голосу в молодшому шкільному віці з погляду фізіології, логопедії й педагогіки. В констатувальному експерименті Поряд із загальнодидактичними методами, що найбільш компанують музичному навчанню, розвитку та вихованню у вокальній педагогіці склалися спеціальні методи сприймання, що доповнюють ці методи.

4) Аналіз недоліків дитячого співу, а також встановлення причин їх виникнення налаштовує вчителя на уроках музичного мистецтва на застосування доцільних методів і вправ, що допоможуть подолати недоліки в учнів у вокальній діяльності на уроках музичного мистецтва, тому що нечітке мовлення є особливістю молодших школярів і без систематичної й цілеспрямованої роботи може з часом закріпитися.

5) Нами розроблено методичні рекомендації щодо формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва, що можуть бути в нагоді для вчителів початкової школи.

Отже, тема нашого дослідження охопила багато питань щодо формування навичок дикції та артикуляції в учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва, які ґрунтуються на системах науковців, практиків і потребують подальшої уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристова Л. Використання навчально-методичного комплексу «Музичне мистецтво» в естетичному вихованні молодших школярів. *Мистецтво та освіта*. 2013. № 3. С. 10–13.
2. Большакова С.Е. Речевые нарушения и их преодоление. Москва.: Изд-во. ЭКСМО-пресс, 2002.
3. Большой энциклопедический словарь. Музыка. БРЭ. Москва:1998.456 с.
4. Верховинець В.Н. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Київ: Музична Україна, 1989. 343 с.
5. Виготський Л.С. Педагогічна психологія / под. ред. В.В.Дисидентка. Москва: Педагогіка, 1991. 480 с.
6. Виноградов К. П. Работа над дикцией в хоре. Москва: Музыка, 1967.
7. Владимирова А.Л. Музична імпровізація як засіб формування мистецьких компетентностей молодших школярів. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. 143 – 147 с.
8. Владимирова А. Л. Компетентнісний підхід до навчання дисциплін художньо-естетичного циклу в початковій школі. Теоретико-методологічні основи модернізації навчання: компетентнісний підхід: колективна монографія / за ред. Г.С. Юзбашева. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020. 351 с.
9. Выготский Л. С. Педагогическая психология. / под ред. В. В. Давыдова. Москва: Педагогика-Пресс, 1996. 536 с.
10. Дислалія - порушення вимовної сторони мовлення - SMARTY logopedia.in.ua > dyslaliya

- 11.Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень, Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 12.Лобова О. Музично-творчий розвиток молодших школярів засобами музично-рухливої діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2016. № 2. С.109-113.
- 13.Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: методичний посібник. Харків: Мадрид, 2015. 176 с.
- 14.Методика музичного виховання в дитячому садку / С. М. Шоломович, Київ: Музична Україна, 1979. 163 с.
- 15.Оновлені підходи до реалізації завдань і змісту освітньої галузі «Мистецтво» державних освітніх стандартів у 2016-2017 навчальному році». [Електроний ресурс] Режим доступу URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.
- 16.Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Київ: Освіта України, 2010. 274 с.
- 17.Соколов В. Г. Работа с хором. Москва: Музыка, 1983. 140 с.
- 18.Теплов Б. Избранные труды .Москва: Педагогика, 1985. 328 с.
- 19.Тодорова Л. Проблема фальшивого співу у дітей. *Мистецтво та освіта*. 2017. №1 (83). С. 11 – 14.
- 20.УСЕ. Універсальний словник енциклопедія / гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. Київ : Всеуито, Новий друк 2003. 1414 с.
- 21.Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час: монографія / О.А. Комаровська, Н.Є. Миропольська, С.А. Ничкало. І.С.Денисюк, І.В.Руденко; за ред. О.А. Комаровської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 144 с.

- 22.Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навчальний посібник Київ :ВЦ «Академія», 2016. 240
- 23.Шевченко О. Охорона дитячого голосу. *Мистецтво та освіта*. 2017. №2 (84). С. 10 – 14.
- 24.Юцевич Ю. Музика. Словник-довідник. Тернопіль: Богдан, 2003. 352 с.
- 25.Новий тлумачний словник української мови / укладачі : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : «Аконіт», 2007. 864 с.
- 26.Дитячий голос / Под ред. В.Н. Шацкой. Москва: «Педагогіка», 1970. С. 23.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, **Олійник Дар'я Сергіївна**, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата)

(підпис)

(ім'я, прізвище)

